

Goqo Gadaed Manaang ni;

Ra ba yaang ea binaew u roey u Waqab ma gaathii taqbeaq ea baaq thaqan ngaay. Baay ea yalean ma ba yoqor ea luung. Raa nga ni maruweel u dakean ba yaang, ma ba yoor ea girdiiq ni raa un i weelii marungaqagean ni ra beaq ma rogon ea saap rook'. Ba t'uuf ni nga ii paer ea thaaq u thiliin ea girdiiq u laan binaew ngea falaak ni ba yaram ma ba gapaas.

Raa nga ni *lease* naag ea binaew ma gaathii goqo chaaq ni tafean ea binaew ea nga raa noonow ea ETG.

Ku raa un ea girdiiq u laan binaew ngea pi buguliyoroor, ya ra nga ni maruweel ma mus ngooraed ni raa *affect* nagraed. Rogon ea *land lease agreement* ko ngabchëy (western style) ea daab i m'aag ko bi roodaed ea yalean ngea mat'awuun tafeadaed. Woed ni ka noeg u laan ea *Yap State Constitution*, ma ba moqomaaw' i pithig.

Rea m'aag (*Cooperative Investment Agreement*) ni baqaraay ni kea *sign* naag ea *governor* ngea ETG, ea ri ba tamiilaeng ni bea yoeg.

Bea gaqaar ea daab i yog ni ngea maruweel ea ETG ngea madaq ko ngiyaal' ni ka ni *approve* naag faa mangaa ka ni fanaay ea rea *Master Plan* neam. Ka daawor i piiq ea ETG ea *Master Plan* rook'.

Faqan ra kea *lease* naag beaq ea binaew rook'

ka ni *sign* ngaay u m'oon ni nga ni *approve* naag ea rea *Master Plan* neam; ma aram ea daawor i mat'aaw, daab i feal', ba *invalid*.

U m'oon ni nga mu sign naag ea baabiyor ko ETG ma;

Thingar mu niing ea ayuw nga reeb ea *lawyer* ni GAATHII *LAWYER* ko ETG. Ku ra ba Waqab ea rea *lawyer* neam ma yow maa maruweel ea ETG, ma daab i feal'.

Chaaq ni tafean ea binaew ea daab i paag ea chaaq ni ngea yib i maruweel ngaay, ni yi goqo iir ea ngea turuguy ea pi n'ean ni nga noeg u laan ea rea m'aag neam ni yow bea fal'eag (*agreement*), ni ri faan ea rii kireeb faa rii daab i yib fal'ngin ko chaaq ni tafean ea binaew.

Baqaraay boech ea tin daab i siy ni nga ni saap ngaay u marungaqagean ea *lease agreement*:

1. *Lease agreement* ea thingar i daab i siy ni ba muduugil n'umngin i nap'an, ri yi raa yölöy ea ngiyaal' ni ngea yaen i mus ngaay.
2. Urngin ea pi n'ean ni raa fal'eag ea chaaq ni ka ni *lease* naag ea binaew ngaak' (ETG), nga dakean ea ngi binaew ni ka ni *lease* naag, ma nap'an ni raa m'aay ea *lease*, ma chaaq ni tafean ea binaew ea kea miil suwon ngaak' ni gubiin ma daab i piiq puluwon.
3. Chaaq ni tafean ea binaew ea thingar i un i turuguy ea pi n'ean ni nga ni ngoongoliy u dakean tafean ngea pi n'ean ni nga u ni riin' riy.
4. Faqan ra chaaq ni ka ni *lease* naag ea binaew ngaak' (ETG) ea bea finey ni ku raa *lease* naag ngaak' yugu beaq reeb ea pi n'ean ni kea ngoongoliy, ma daab i siy ni ngea m'uug marungaqagean u dakean ea *lease agreement*.

**But' ea Chaaw ngea Yafas Roodaed;
Gaathil Salpiy faa Waasool!**

Fal'ngin ngea Yalean

Tafeadaed

Concerned Citizens Group

CCG_Ver.1_thiin ni Waqab (new orthography)

Choon miniiq ea CCG ma maang ea nameag rooraed?

Concerned Citizen Group araa CCG ea ba ulung ni sunumiy ea girdiiq ni bea magafaen'raed nga Fal'ngin ngea Yalean Tafeadaed ni rii maath faa rii m'aey.

Choenggin ea CCG ea yib u gubiin ea falaak nu Waqab ngea doonguchean yu Waqab. CCG ea bea niing ea ayu ko Aam roodaed ni ngea taleag ea maruweel ko *ETG*, ya ri ba gaagiyal ni raa thiilyeeg ea yalean (*culture*), ngea rogon ea paer ko girdiiq (*society*) ngea gubiin ban'ean u dakean ea naam (*environment*), ma daab ki yog i suulweeg nga rogon ni bochan ea;

- Ka yigi paag gaqngin ngea n'umngin nap'an (99 ea duw faa raa paag) ni yi bea yog ni nga ni *lease* naag ea binaew.
- Dea gaman rogon i tamilaeng naag ea chaaq ni tafean ea binaew u kanaawoqen ngea rogon i *lease* naag ea binaew ko *foreign investors*.
- Ba samaamiith marungaqagean ni bea maruweliy ea Aam roodaed.

CCG ea yaed bea togoopluk ko development?

Daangaq, CCG ea daa rii togoopluk gaed ko *development* araa *investors* nu yugu boech ea naam.

CCG ea ba adaag reeb ea *development* ni daab i goothëy dakean ea naam (*environment*), ma raa koel ayuwean ea yalean roodaed (*culture*), ma ba m'aag ea salpiy riy ngoodaed, ni gubiin ban'ean ni ba l'eag rogon ko rea *development project* neam ma raa ii un ea girdiiq nu Waqab i taag marungaqagean.

Miit ni ngaan ea development ea ba feal' ma ba gaamog ngaak' yu Waqab?

U m'oon ni nga ni t'aer liyabean ea *development*, ma ngea goonopiy yu Waqab ea rea kanaawoq ni ba gaamog ngooraed, ngea fal'ngin dakean ea naam (*environment*), ngea pi n'ean ni ba gaaq angiin ngea weeniigan (*resources*), ngea ngin baay ea pi n'eaneam riy (*location*). Bochan ea ba achiichiig yu Waqab ma yi goqo iir nga ba yaang, eree ba t'uuf ni ngea yoqor miit ea *development* riy.

Ër faan ni nga u ni koel ayuwean ea fitaeq ngea gafaalngin ea daay ngea buut' ma ni fil ba yoqor miit ea milaey'.

Nga da ayuweegneed fal'ngin tafeadaed ni baay geadaed riy ni ba feal' nga fithik' i doowey, ma gaed paer riy ni ba n'uw nap'an.

Ra araay rogon ma ba moem ea moon'og, nga u da fool chuwaey' gaed nga fal'ngin ea buut' ngea daay roodaed, u laan tafeadaed ma ku raa yog nga wuruq ea naam.

Ra ayuw ea Aam ma raa yog ko *private sectors* nu Waqab ni nga u ni fuguluuliy ea wälduug ma ni gafaaliy ea tin yi maa thum'aeg ngaay.

Ra yog i gaey kanaawoqen, ngea rogon ni nga ni ayuweeg ma ni maruweel ko tin baay u dakean tafeadaed ngea moon'og ea naam, mea siy ki paer ni goqo *tourism development* rook' boeg i *foreign investors* ea nga u da tagaq gaed ngaay.

Gaathii tourism development ea iir ea th'abii feal' nga Waqab?

Tourism ea bea yaen u rogon boech ban'ean u wuruq ea naam. Yoqoorngin ea *tourist* ea maa thilthiil ni bea yaen u oreaan ea salpiy (*economy*), ngea thaaq nga wuruq ea naam, ngea pi n'ean ni bea buuch ngea rogon, gaathii gadaed ea baay u paaqdaed. Fean i gaaq ngea fean i ël marin ni nga da tagaq gaed ko *tourism* ea gaathii iir ea rea *economic development* ni th'abii feal' ngoodaed.

Bin ba achiig ni ka noeg ea *ecotourism development* ngaay ea iir ea ba gaamog ma ba feal' ngoodaed.

Maang ea "Ecotourism?"

Ecotourism ea ba miit ea *tourism* ni yaed maa leak ea tin ka ii moey ban'ean, ma yaed bea guy rogon ni nga ii paer ea girdiiq ngea naam ni ka ba feal' rogon. Yaed bea koel chiyäq ni ngea boechquw ea tin nga ra thilyeegneed. Yaed raa fil rogon i ayuweeg ea naam ma yaed piiq ea salpiy nga ni gafaaliy ea tin ngea daab i maath miit. Yaed raa biing kanaawoqen ea yu guruuy i salpiy, ma yaed fil ko girdiiq ea pi geelngin ni baay rooraed.

Yaed raa liyoer ma yaed bea taqafaan ea yalean ko naam ma yaed fil ko girdiiq mat'aawraed ngea rogon ea mithmith ko *democracy*.

Gadaed raa gaafgow nga toomurean ni raa taleag yu Mariikeen ea salpiy ko Compact?

Ba dakea daangaq, ni faqän mangea nga ni t'aer madilean rogon ni maa paer yu Waqab. Raa yog ni nga ni beqech naag ea *compact* ma kea mus ni kea achiig ea salpiy riy. Ma ku raa yog ni ngea niing yu *FSM* ngu *Waqab* yu guruuy ea salpiy ni woed ea *grants* ngea *scholarships* ngaak' yugu boech ea naam.